

KEBİKEC

olduğu ve üzerine yazıldığı kitaba haşeratın, o melekten korktuğu yahut şeyhlerinin adına saygı duyduğu için zarar vermediği rivayet edilir. Başka bir rivayete göre ise yine kitap kurtlarını etkileyen tılsımlı bir söz veya duadır. Değişik kaynaklarda kebîkecin bir bitki olarak düğün çiçeği, sarı çiçekli düğün otu, keffü's-sebu', kır-langıç otu, kes-i vîran, şecerü'd-defâdî, kibrit çiçeği, kurbağa otu, kurbağa ayası, kâğıthâne çiçeği, mastava çiçeği, ranunculus asiaticus, sarı çiçek, sırtlan ayası, sütleğen, şakîk, verdü'l-hub, yırtıcılar ayası gibi karşılıkları da bulunmaktadır.

Kitapları haşeratın tahribinden korumak amacıyla Eskiçağ'lardan beri çeşitli tedbirler alındığı bilinmektedir. Bunun için bazı bitkilerin suyu veya yağı kullanılmıştır. Tıp yazmalarından elde edilen bilgilere göre kebîkecin zehirli bir bitki olması ve o bitkiden üretilen bir madde-nin mürekkebe karıştırılıp yazı veya sadece kebîkec kelimesinin yazılmış bulunması ihtimali büyüktür. Bu var sayıma göre kebîkec önceleri ilmî temellere dayanan bir uygulamayken zamanla folklorik bir unsur, bir inanç şeklini almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Lugal-ı Ni'metullâh, Süleymaniye Ktp., Dağmad İbrâhim Paşa, nr. 1139, vr. 198; *Burhân-ı Kâti' Tercümesi*, II, 335; Steingass, *Dictionary*, s. 1013; Hadiye Tuncer, *Yabani Bitkiler Sözlüğü*, Ankara 1974, s. 295; Turhan Baytop, *Türkiye'de Bitkilerle Tedavi*, İstanbul 1984, s. 155; Orhan Ş. Gökyay, "Kebîkeç Duası", *TDL*, XXXI/280 (1975), s. 16; A. Gacek, "The Use of Kabikaj in Arabic Manuscripts", *Manuscripts of the Middle East*, I, Leiden 1986, s. 49-53 (aynı makale-nin Türkçe'si için bk. "Arapça Elyazmalarında Kebîkeç" {trc. Ali Yaycıoğlu}, *Kebîkeç*, II/5, Ankara 1997, s. 5-8); a.m.f., "Arabic Calligraphy and the 'Herbal of Al-Ghafiqi'; A Survey of Arabic Manuscripts at McGill University", *Fontanus*, II, Montréal 1989, s. 47-50; J. W. Pollock, "Kabikaj to Book Pouches: Library Preservation Magic and Technique in Syria of the 1880's and in the 1980's West", *MELA Notes*, XLIV, Cambridge 1988, s. 8-10; Aziz Göçke, "Kebîkeç'in Aslı-Faslı: Kebîkeç Adı Üzerine Bir Araştırma", *Kebîkeç*, II/3 (1996), s. 5-7; Pakalın, II, 236.

TUBA ÇAVDAR

KEBİR

(الكبير)

Allah'ın isimlerinden (esmâ-i hüsnâ) biri.

Sözlükte "büyük ve cüsseli, ulu ve yüce olmak" mânasındaki **kiber** masdarından türemiş bir sıfat olup "büyük ve gövdeli, ulu ve yüce" demektir. Kebîr, esmâ-i hüsnâdan biri olarak "zâtının ve sıfatlarının

mahiyeti bilinemeyecek kadar ulu" şeklinde tanımlanır. Kur'an-ı Kerim'de kiber kavramı on dokuz âyette Allah'ın zâtına veya sıfatlarına nisbet edilmektedir. Zât-ı ilâhiyyeye izâfe edilenlerden altısı kebîr, biri doksan dokuz isim içinde yer alan **mütekebbir**, biri "azamet, yücelik ve hükümranlılık" anlamındaki **kibriyâ** kelimesidir. "Büyük, daha büyük, yegâne büyük" mânasına gelen ve muhtelif hadis rivayetlerinde Allah'a nisbet edilen **ekber** Kur'an'da Cenâb-ı Hak'ın halk, rızâ, makt (gazab) gibi sıfatlarıyla bağlantılı olarak beş âyette yer alır. Bunlardan başka, fiil kalıbında olmak üzere zât-ı ilâhiyyeyi yüceltmeyi (tekbîr) konu edinen dört ve Allah'ın âyetleri hakkında bilgisizce tartışanlarla yapmayacakları şeyleri söyleyenler için ilâhî gazabın büyük olduğunu ifade eden iki âyette kiber kavramı geçmektedir (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "kbr" md.). Kebîr, doksan dokuz ismi içeren Tirmizî ve İbn Mâce rivayetlerinden sadece birincinin listesinde yer almıştır (Tirmizî, "Da'avât", 82). Ayrıca kibriyâ kelimesi çeşitli hadislerde Allah'a nisbet edilmiştir (*Müsned*, II, 248, 376; Müslim, "Birr", 136; Ebû Dâvûd, "Libâs", 25; İbn Mâce, "Zühd", 16). Tekbir alma çerçevesinde Hz. Peygamber'e izâfe edilen sözlü ve fiilî sünnet rivayetlerinin sayısı ise pek çoktur (Wensinck, *el-Mu'cem*, "kbr" md.).

Âlimler, kebîrin ifade ettiği "cüsseli ve gövdeli olan" şeklindeki hacim büyüklüğü mânasının Allah'a nisbet edilemeyeceğini belirtmişlerdir. Esasen bu isim Kur'an'da yer aldığı âyetlerin beşinde "yüce, aşkın" anlamındaki "alî", birinde de yine aynı mânaya gelen "müteâlî" ismiyle birlikte zikredilerek maddî büyüklüğün sözkonusu olmadığı vurgulanmıştır. Ebû Mansûr el-Mâtürîdî Allah'ın gerçek mâbud, putların ise bâtil şeyler olduğunu ifade eden âyetteki (el-Hac 22/62) alî-kebîr isimlerini, insanların gerek maddî ihtiyaçları olan geçim vasıtaları vb. hususların gerekse ebedî kurtuluşu sağlayan şefaât, dua ve ibadetlerin kabulü gibi mânevî ihtiyaçlarının putlardan değil Allah'tan isteneceği şeklinde mânalandırmıştır (*Te'vilâtü'l-Kur'ân*, vr. 484^b).

Hemen bütün İslâm âlimleri, kebîr isminin muhtevasına tenzihî açıdan yaklaşarak "şanı yüce ve azameti büyük olan, kudret ve hükümranlılığına sınırlanmayan, hiçbir şeye muhtaç olmayan, yaratılmışlara benzemeyen" şeklinde anlam vermişlerdir. Gazzâlî, "azamet sahibi" diye mânalandırdığı kebîr isminin temel anlamının zât-ı ilâhiyyenin kemalinden iba-

ret olduğunu kaydeder. Gazzâlî zâtî kemali de varlığın kemaline irca eder ve bunu Allah'ın ezeli-ebedî olması ve her mevcudun varlığının O'ndan kaynaklanması şeklinde yorumlar (*el-Mağşadü'l-esnâ*, s. 118-119).

Kiber kavramının ism-i tafdil sığısıyla zât-ı ilâhiyyeye nisbet edildiği "Allahüekber" ifadesi, gerek dilciler gerek esmâ-i hüsnâ müelliflerince iki şekilde yorumlanmıştır. İsm-i tafdil mukayeseli üstünlük ifade ettiğini göz önünde bulunduran âlimler ekbere "kebîr" anlamı vermişlerdir. Bazıları da Allah'a nisbet edilen kavramlarda mukayese ve iştirakin sözkonusu olmayacağını söyleyerek ekbere ism-i tafdil mânası vermekte sakınca görmemiş ve bunun "her şeyden yüce, her şeye hâkim, hiçbir şeye benzemeyen" anlamına geldiğini belirtmişlerdir. Allah'ın zâtî-tenzihî isimleri grubu içinde mütalaa edilen kebîr alî, azîm, celîl ve müteâlî isimleriyle anlam yakınlığı içinde bulunur.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "kbr" md.; İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, "kbr" md.; *Lisânü'l-Arab*, "kbr" md.; M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "kbr" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, "kbr" md.; *Müsned*, II, 248, 376; Müslim, "Birr", 136; Ebû Dâvûd, "Libâs", 25; İbn Mâce, "Zühd", 16; Tirmizî, "Da'avât", 82; Zeccâc, *Tefsirü esmâ'illâhi'l-hüsnâ* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Beyrut 1399/1979, s. 48; Ebû'l-Kâsım ez-Zeccâcî, *İştikâku esmâ'illâh* (nşr. Abdülhüseyn el-Mübârek), Beyrut 1406/1986, s. 156; Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 40, vr. 484^b; Hattâbî, *Şe'nü'd-du'â* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Dimaşk 1404/1984, s. 66-67; Halîmî, *el-Minhâc fi şu'abi'l-imân* (nşr. Hilmi M. Fûde), Beyrut 1399/1979, I, 196; İbn Fûrek, *Mücerredü'l-Makâlât*, s. 47, 52; Abdülkâhir el-Bağdâdî, *el-Esmâ' ve's-sifât*, Kayseri Raşid Efendi Ktp., nr. 497; Kuşeyrî, *el-Tahtîr fi't-tezkîr* (nşr. İbrâhim Besyûnî), Kahire 1968, s. 58; Gazzâlî, *el-Mağşadü'l-esnâ* (Fazlüh), s. 13, 118-119, 126; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *el-Emedü'l-ağşâ*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 499, vr. 37^b-38^b; Fahreddin er-Râzî, *Levâmi'u'l-beyyînât* (nşr. Tâhâ Abdür-raûf Sa'd), Beyrut 1404/1984, s. 267-268.

BEKİR TOPALOĞLU

KEBİR

(كبير)

(ö. 924/1518 [?])

Kebîrpanthîler tarikatının
kurucusu kabul edilen
Hindistanlı sûfî.

828'de (1425) Benâres yakınlarındaki Sambat'ta doğdu. Müslüman bir babanın oğlu veya evlâtlığı olduğu rivayet edilmektedir. İslâmî eğitim alarak büyüyen Kebîr